

Almanya’da Kültürel Farkların Eğitimde Ayrımcılık Üzerinde Etkileri

The Effects of Cultural Differences on Discrimination in Education in Germany

Hande ORTAY¹

Strategic Public Management Journal
Volume 9, Issue 16, pp. 60-85
December 2023
DOI: 10.25069/spmj.1224246
Research Article/Araştırma Makalesi
Received: 25.12.2022
Accepted: 15.08.2023
© The Author(s) 2023
For reprints and permissions:
<http://dergipark.gov.tr/spmj>

Öz

İnsanlar gibi kültürler de farklılık gösterir. Göç, önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2020 verilerine göre, uluslararası göçmen nüfusu, 271 milyon kişiye ulaşmış durumda. Bu insanlar, gittikleri ülkelere farklı kültürel özelliklerini de taşıyorlar. Ten renkleri ile kıyafetleriyle, farklı dilleri, sosyal ilişkileri ve dini inançları ile geldikleri toplum tarafından hemen fark edilip, yadırganıyorlar. Bunun en önemli sebebi ise onlara hiç benzememelerinin ve farklı olmaları olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amacı, Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkilerini incelemektir. Araştırmada, Türk göçmen çocukları için ayrımcılık oluşturduğu düşünülen eğitimde imkan ve fırsat eşitliği, eğitim hakkı, genellik ve eşitlik gibi temel ilkeler ile Almanya’nın Türk çocukları için uyguladığı eğitim politikaları incelenmiştir. Bu amaçla, Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkileri incelenmiştir. Araştırmanın temel araştırma soruları, “Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkileri vardır” şeklindedir. Sosyal İnşacılık Kuramı çerçevesinde, betimsel yöntemin kullanıldığı araştırmada, problemle ilgili literatür taranmış, elde edilen veriler araştırmanın amacına uygun olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonunda, ulaşılan sonuçlardan en önemlileri şunlardır: Türk çocukları, Almanya eğitim sistemi içinde Alman ve diğer yabancıların çocuklarına göre nitelik ve nicelik olarak oldukça geri bir seviyededirler. Bunun en önemli nedenlerinden biri ayrımcılıktır. Bu ayrımcılığın en önemli nedeninin de kültürel farklılıklardan kaynaklı olduğu, bunun bilinçli olarak yapıldığı, Almanya’da uygulanan ve göçmenlerin eğitim durumunu iyileştirici politikalara, Türk çocuklarının diğer yabancı çocuklara kasıtlı olarak göre daha az dahil edildikleri söylenebilir.

Anahtar kelimeler: *Almanya’da kültürel farklar, Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık, Ayrımcılık üzerinde etkiler, Almanya, Eğitim ayrımcılık.*

Abstract

Cultures differ, as do people. Migration is an important phenomenon. According to the 2020 data of the United Nations, the international immigrant population has reached 271 million people. These people also carry their different cultural characteristics to the countries they go to. With their skin colors, clothes, different languages,

¹ Dr. Öğretim Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hande.ortay@karatay.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9553-5910

social relations and religious beliefs, they are immediately noticed by the society they came to and they are found strange. The most important reasons for this are immigrants do not resemble them at all and they are different. The aim of this study is to examine the effects of cultural differences on discrimination in education in Germany. In the research, basic principles such as opportunity and equality of opportunity in education, the right to education, generality and equality, which are thought to constitute discrimination for Turkish immigrant children and the education policies implemented by Germany for Turkish children were examined. For this purpose, the effects of cultural differences on discrimination in education in Germany, were examined. The main hypothesis of the research is that "Cultural differences in Germany have an impact on discrimination in education." In the research in which the descriptive method was used within the framework of Social Constructivism Theory, the literature related to the problem was searched and the data obtained were evaluated in accordance with the purpose of the research. The most important of the results reached at the end of the research are as follows: Turkish children are at an extremely low level in terms of quality and quantity compared to the children of Germans and other foreigners in the German education system. One of the most important reasons for this is discrimination. It can be said that the most important reason for this discrimination is due to cultural differences, this is done consciously and the fact that Turkish children are deliberately less included in the policies implemented in Germany to improve the educational status of immigrants compared to other foreign children.

Key Words: Cultural differences in Germany, Educational discrimination of cultural differences in Germany, Effects on discrimination, Germany, Educational discrimination.

GİRİŞ

İnsanlar gibi kültürler de benzerlikler gösterebildiği gibi farklılıklar da gösterir. Günümüzde göç, etki ve sonuçlarıyla önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç eden insanlar, gittikleri ülkelere farklı kültürel özelliklerini de ister istemez taşırlar. Davranışlarıyla, ten renkleriyle kıyafetleriyle, farklı dilleri, sosyal ilişkileri ve dini inançları vb. ile geldikleri toplum tarafından hemen fark edilip, yadırganabiliyorlar. Bunun en önemli sebebinin ise onlara hemen hemen hiç benzememelerinin ve farklı olmalarının olduğu söylenebilir. Farklılığın yüceltiildiği bir çağda yaşamaktayız...Her yerde cinslerin farkı, kültür ve doğa farkı, ulusal ve bölgesel kod farkları ortaya konmaktadır (Sönmez Selçuk, 2012). Batılı toplumlar (Beyaz Irk), tarih boyunca, ekonomik gelişmişlikleri ve medeniyetleri ile diğer toplumlara karşı nobran bir tavır sergilemişler, onları daha alt sınıftan ve kendilerinden aşağı bir konumda görmüşlerdir. Bu husus, batının kültürünün bir parçası olmuştur (Diller, 2011:57). İkinci Dünya savaşından yenik ve ikiye ayrılmış olarak çıkan Almanlar Federal Almanya'da büyük bir sanayi hamlesi yapmış, yeni fabrikalar kurmuş, bunların sonucu olarak genç ve dinamik bir iş gücüne ihtiyaç duymuş, bu bağlamda çeşitli ülkelerle işgücü anlaşmaları yapmıştır. Federal Almanya'nın işgücü anlaşması yaptığı ülkelerden biri de Türkiye'dir. 30 Ekim 1961'de Türkiye ile Federal Almanya arasında Ankara Sözleşmesi imzalanmış ve çok sayıda genç insan Almanya'ya işçi olarak göç etmiştir.

Kültür, bir toplumun yarattığı maddi-manevi her şeyi içeren bir unsur olarak tanımlanabilir. Toplumlar bazı yönlerden birbirlerine benzerlik gösterirken bazı yönlerden de farklılaşırlar. Bunun en önemli nedeni kültürel farklılıklardır. Bir toplumda kültür ortak yönleri itibariyle bireyin içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlarken aynı zamanda toplum içinde bir çimento görevi görerek toplumu ve toplumun üyelerini birleştirir. Eğer birey çeşitli şekillerde içinde yaşadığı topluma uyum sağlayamazsa ya da içinde yaşadığı toplum bireyin o kültüre uyumunu sağlaması konusunda üzerine düşenleri yerine getiremezse o kültüre uyumsuzluk ve yabancılaşma kaçınılmaz olabilecektir.

Almanya’da, şu anda yaşanan da yabancılaşma, çatışma ve ayrımcılık olarak belirmektedir. Bu yabancılaşma, çatışma ve de ayrımcılık, hayatın hemen her alanında hissedilebildiği gibi, özellikle eğitim alanında çok daha belirgin hale gelmektedir. Bu makalenin de amacı, özellikle bu ayrımcılığın eğitime olan yansımalarının nasıl ve neler olduğunu vurgulamaktır.

İnşacı (constructivist) bir temele sahip olan güvenlikleştirme teorisi, güvenliği söz-edim (speech act) olarak görür. Teoriye göre, güvenlik konuları, söz-edimler sayesinde birer güvenlik tehdidi olarak inşa edilmektedir. Bu sayede, inşa edilmiş olan güvenlik tehditlerine karşı olağanüstü yollara başvurulması meşru hâle gelmektedir. İktidar sahipleri, olağanüstü tedbirler almak istedikleri konuları, hâlihazırda güvenlik tehdidi olarak sunmak suretiyle, uygulayacakları yaptırımları meşrulaştırma yolunu seçebilmektedir (Baysal ve Lüleci, 2015).

Uluslararası ilişkiler alanında güvenlik genellikle devlet politikalarıyla ifade bulur. Güvenlik devletin kalıcılığına yönelik tehdit ya da tehditlerin varlığıyla ilgilidir. Bu tehditler iç ve dış tehdit olarak tanımlanır. Dolayısıyla devlet temelli güvenlik anlayışı, kendisine yönelik tehdidi ortadan kaldırmak için başta kuvvet kullanımı olmak üzere her türlü önlemi meşru görmektedir. Bu bağlamda sosyal güvenliğin aksine uluslararası güvenlik geleneksel güç politikalarıyla ilişkilidir. Devlete yönelik askeri tehdit doğrudan devletin varlığına yönelirken, politik alanda devletin egemenliğine yöneliktir. Ekonomik alanda ise tehditler daha belirsizdir (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998’den akt: Zora; 2015). Bu durum “Uluslararası ilişkilerin anarşik doğası gereği beka ile ilgili kaygılar güvenlikle meşguliyeti doğurur. Bir devletin kendini güvende hissetmesi ya diğerlerini kendine saldırmaktan caydırabilmesi ya da saldırıya uğraması halinde (...) kendisini başarıyla savunabilmesini gerektirmektedir” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle güvenlik politikaları alana göre çeşitlenmektedir. Kopenhag Okulu’nun en belirgin yönü “güvenlik” kavramını daha geniş ve sosyal bir tabana yaymasıdır (Zora; 2015).

Kopenhag Okulu, bölgesel güvenlik kompleksi teorisini Avrupa bölgesine uyarladığında Soğuk Savaş öncesinde ve sonrasında devlet, devlet-benzeri oluşumları güvenlik aktörleri olarak ön plana çıkarmaktadır (Akgül Açıkmeşe, 2008). Batı dünyası (Avrupa ve ABD) için 2. Dünya Savaşı sonrasında Dünyanın 2 kutba ayrılması ve Doğu blokunun Batı için önemli bir tehdit oluşturması, 1945-1991 yılları arasında yaşanan soğuk savaş, sonrasında bu tehditlerin ortadan kalkmasıyla Batı dünyası kendine yeni bir tehdit unsuru buldu. Bu tehdit unsuru özellikle 11 Eylül saldırıları ile somutlaştı ki burada 11 Eylül önemli bir milat oldu. Batı ve belki de tüm dünya için 11 Eylül önemli bir olaydı. Gerek bireysel ve gerekse toplumsal güvenlik için devletler açık ve/veya örtük tedbirler alma yoluna (doğal olarak) başvurdular. Bunu belki de bir savunma refleksi olarak ta düşünmek mümkündür.

Kopenhag Okulu mensuplarına göre güvenlik, “varlığa kasteden tehditler karşısında beka sağlamak” anlamına gelir (Buzan vd.,1990’dan akt: Akgül Açıkmeşe, 2008). Mevcudiyete yönelik tehdidin varlığı, bu tehditle mücadele için gereken olağandışı tedbirlerin alınmasını meşrulaştırır. Bir başka deyişle güvenlik, olağan siyasi süreçler ötesinde bir aciliyet gerektirip, olağan dışı tedbirler alınmasını zaruri hale getiren mevcudiyete dair tehditler karşısında beka sağlamayı ifade eder (Buzan, Wæver ve de Wilde, 1997’den akt: Akgül Açıkmeşe, 2008). Güvenikleştirme süreci üçlü bir sütunun üzerinde yükselmektedir. Bu sütunlardan ilki “varlığa yönelik bir tehdit altında” bulunan referans nesnesi (referent object) olarak adlandırılmaktadır. Ulus devlet anlayışının hakim olduğu devletlerden oluşan mevcut uluslararası sistemde geleneksel anlamda bu referans nesnesi “devlet” olmaktadır. Buna karşın, güvenikleştirme sadece devlet elitleri tarafından değil, siyasi bir grubu yönlendirme gücüne sahip diğer aktörler tarafından da gerçekleştirilebileceği için, referans nesnelere de çeşitlilik gösterebilmektedirler. İkinci sütun olan güvenikleştirici aktörler (securitizing actors) devlet elitleri, asker, sivil toplum ya da kanaat önderleri olabilmektedir. Bu bağlamda, bu aktörlerde bulunması gereken asıl işlev, bir konuyu güvenikleştirebilmek adına “güvenlik söylemine” başvurabilme (security speech act) ve bu söylemini siyasal bir kitleye kabul ettirerek meşruiyet sağlayabilme işlevidir. Bu noktada Schmitt tarafından tanımlanan egemenlik kavramı ile güvenikleştirici aktör tanımı arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Schmitt’in egemenlik tanımına göre egemenlik, hakimiyet ya da baskı gücüne sahip olmak değil, karar verme tekeline sahip olmaktır. Bu tekeli elinde bulundurabilmek bir meşruiyet süreci gerektirir. “Egemen, istisnalara karar verendir.” Kopenhag Okulu’nun güvenikleştirme anlayışı ile paralel olarak Schmitt’e göre egemen, mevcut politik duruma yönü çevrilmiş bir güvenlik tehdidinin hangi zamanda olağanüstü bir aciliyet halini almasına ve bu mevcut politik durumun korunması için “politika sınırlarının dışına çıkılmasına” karar veren otoritedir (Açıkmeşe, 2011’den akt: Zora; 2015). Kopenhag Okuluna göre bir grup veya toplumun güvenlik tehdidi haline geldiği düşünüldüğü (algılandığı) zamanki bu güvenlik tehdidi bir inşa sürecidir. Onlara göre güvenikleştirme için (bu tehdidin ortadan kaldırabilinmesi için) olağanüstü tedbirler alınmalıdır.

Yabancıların Almanya’daki durumlarına baktığımızda, Almanya’nın yaklaşımının ya da ürettiği politikaların ağırlıklı olarak güvenlik kaygısından kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. Yabancı/göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu Almanya’da yabancılar ile göçmenlere kendilerinden olanlarla eşit muamele güvenlik kaygısına neden olabiliyor. Yani neden olarak kendilerini güvenliksiz bir ortamda tehdit altında hissediyorlar, kendi yurttaşlarına sağladıkları birtakım hakları yabancılar da/göçmenlere de sağladıkları takdirde bu tehdidin daha da büyüterek tehlike oluşturacağını düşünüyorlar. Bütün bunların hem milliyetçilikten kaynaklandığını ve döngüsel olarak milliyetçiliği arttırdığını da söylemek mümkündür. Her ne kadar orada yaşayan Türkler uzun süredir orada yaşasa da onlar için kendilerinden olmayanlar (Türkler) yabancıdır. Dolayısıyla Alman vatandaşlarının ve devlet yetkililerinin ülkedeki bazı azınlıklara veya göçmenlere özellikle de Türklere açık veya örtük olarak uyguladıkları ayrımcılığı bu bağlamda ele almak mümkündür. Eğer bu göçmenler ülkelere bir şekilde geldikleri ülkelere gönderilebilirlerse ki bunlardan bazıları da baskı, tehdit, mobbing (ikinci sınıf insan muamelesi yapmak) eğitim-iş hayatı ve istihdam vb. gibi birçok alanlarda çeşitli ayrımcı uygulamalara maruz bırakılmalarıyla bu sonuca ulaşabileceklerini, böylelikle bu tehditleri savuşturabileceklerini varsaymaktadırlar. Bu bağlamda Alman yetkililerinin ve Alman vatandaşlarının, yabancılar hakkındaki güvenlik kaygılarına neden olabiliyor bunu bir güvenlik algısı olarak görüyorlar. Bunu önemli bir tehdit olarak gördükleri için bu tehdidi çeşitli yollarla ortadan kaldırma (ki Türklere ve yabancılar yönelik bombalama,

yakma, öldürme olaylarıyla bunu yapıyorlar) yollarına başvurabiliyorlar. Onlara göre yabancılar Almanlar için toplum düzenini bozan yabancılardır. Kendilerinin ve dolayısıyla Alman Devletinin bekaları için sorun teşkil etmektedirler. Bu tehdidin ve sorunun ortadan kaldırılma yollarından biri de onları ötekileştirmedir. Bilindiği gibi ötekileştirmede ötekini, kendinden görmemek söz konusudur ve öteki tehdittir. Ötekileştirme bir önlem olarak kullanılmakta ve ötekileştirme yoluyla bu tehditten kurtulma, hayatta kalma, bekayı sağlama amaçlanmaktadır. Türkiye’den yapılan yoğun iş gücü göçü her iki kültür (Türk ve Alman Kültürü) arasındaki kimlik ve kültürel kimi farklılıklar bu iki millet (toplum) tarafından özellikle de Almanlar tarafından sorun olarak görülmektedir. Türk ve Almanlar kendi kimlik ve kültür tanımlarını ortaklaşa olarak tanımlayabilirlerse (belki de yeniden yapılandırabilirler) ve kabullenebilirlerse, tarafların kimi farklılıklarına rağmen, kültürel ve kimliksel farklılıklarının, “çeşitlilik” ve “zenginlik” bakış açısıyla yeniden değerlendirilebilmesi gerektiği aşikardır. Konuya Sosyal Yapılandırmacı bakış açısıyla bakıldığında; Almanların ve Türklerin kendilerini ve diğerini-ötekini nasıl tanımladığı, kimliğini ve kültürünü korumak için ne gibi çabalar gösterdiği ile ilgili olarak; tarihsel süreç içerisinde Almanların Türk nüfusu ülkeleri için bir tehdit olarak görüp öteki (veya düşman) olarak algıladıkları, Türklerin kendi ülkelerine geri dönmesi gerektiğini, toplumlar arasında bu çatışmaların gitgide artarak “öteki”ni yarattığı söylenebilir. Bu durum bazı ırkçı Almanların Türklere yönelik şiddet eylemlerinden, çoğu Almanın; Türkleri hayatın her alanında kabul etmemeye yönelik direnç, tepki ve uygulamalardan da kolaylıkla anlaşılabilir. Oysa iki farklı kültüre sahip toplum ve topluluk kendi kimliğini de koruyarak ortak yaşama bilinci geliştirebilir, diğerini tehdit veya düşman olarak görmez.

Bu çalışmanın literatürde önemli bir eksikliği önemli ölçüde gidereceği, araştırmacılara yardımcı olacağı, eğitimcilere ve eğitim politikalarını yapıcılara ve ülkelerin (Almanya ve Türkiye’nin) politikacılarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problemine, amaç ve önemine, araştırma sorularına, veri toplama aracına ve yöntemine, tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın temel kavramları ve kavramsal çerçevesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Üçüncü bölümde bulgular, dördüncü bölümde ise sonuç ve değerlendirme yer almıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KONUSU

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın problemine, amaç ve önemine, araştırma sorularına, tanımlara ve veri toplama aracına ve yöntemine yer verilmiştir.

1.1. Problem ve Amaç

Almanya, özellikle son yıllarda ülkede yaşayan diğer topluluklara karşı olumsuz bir tavır sergileyen ülke olarak dikkat çekmekte, onları (kendi ırkından olmayanları) daha alt sınıftan ve kendilerinden aşağı konumda görmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkilerini incelemektir. Araştırmada, Türk göçmen çocukları için ayrımcılık oluşturduğu düşünülen eğitimde imkan ve fırsat eşitliği, eğitim hakkı, genellik ve eşitlik gibi temel ilkeler ile Almanya’nın Türk çocukları için uyguladığı eğitim politikaları incelenmiştir.

Araştırmanın temel sorusu “Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerindeki etkileri nelerdir?” şeklindedir.

Bu amaçla cevapları aranacak sorular şunlardır: 1. Alman toplumunun ve yetkililerinin kültürel çoğulculuğa bakışı nasıldır? 2. Almanya’da yabancılara karşı beslenen ön yargılar var mıdır? Varsa bu önyargılar nelerdir? 3. Almanya’da Türk karşıtlığı var mıdır? Varsa bu karşıtlığın eğitime yansımaları nasıldır? 4. Alman toplumunun Türk çocuklarının eğitimine bakışı nasıldır? 5. Türk çocukların Alman eğitim sistemindeki durumları nasıldır? 6. Almanya Türk çocukları için eğitim hakkını kullandırma bakımından ne durumdadır? 7. Almanya’nın Türk gençlerine eğitim ve iş yaşamında eşit imkanlar sağlamakta mıdır?

1.2. Önem

Araştırmanın konusunu oluşturan Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkilerinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın literatürde önemli bir eksikliği önemli ölçüde gidereceği, araştırmacılara yardımcı olacağı, eğitimcilere ve eğitim politikalarını yapıcılara ve ülkelerin (Almanya ve Türkiye’nin) politikacılarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırma Soruları

- Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkileri var mıdır?
- Almanya’da Türk çocuklarına eğitimde ayrımcılık yapılmakta mıdır?
- Almanya’da Türk çocuklarına eğitimde imkan ve fırsat eşitliği sağlanmakta mıdır?
- Almanya’da Türk çocukları eğitimde diğerleriyle eşit tutulmakta mıdır?

1.4. Veri Toplama Aracı

Araştırma bu konuda hazırlanmış basılı kaynaklardan toplanan verilerle sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Ayrımcılık: Ayrımcılık bir devletin ya da toplumun bazı üyelerinin, ötekilere sağlanan belli hak ve/veya ayrıcalıklardan yoksun bırakılmasıdır. Bazı birey ya da gruplar “kategorik olarak ayrımcılığın” konusu olurlar çünkü toplumsal olarak “ya ırk, din, cinsiyet ya da bir toplumun üyelerini birbirinden ayırmada kullanılan herhangi bir tanımlama yüzünden” belli bir sınıflama içine sokulurlar (Cashmore, 1988’den akt: Ataöv, 1996).

Kültür: Genel olarak kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemi, bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada ve düzenlemede kullandıkları bir inançlar ve adetler sistemidir (Gökalp, 2013).

Ötekileşme: Ötekileştirme, ait olmadığımız kişi veya gruplara yönelik tutum, kanaat, inanç, anlam ve stereotipler gibi farklı bilişsel öğelere işaret etmektedir. Hedef kişi ve grupların toplumun gözünde “haksız”, “meşruiyet dışı” veya “eksik” hale gelmesi/ getirilmesine vurgu yapan ötekileştirme süreci; kabul gören

normatif sınırların dışında kalan grup veya kişilerin olumsuz kategorilerle işaretlenmesini ifade etmektedir (Bar Tal, 1990’dan akt: Çömez Polat ve Kaya, 2017).

Eğitim: Eğitim toplumsal bir hizmettir. Devlet, eğitim hizmetlerini topluma sunmakla yükümlüdür. Eğitim sistemi ve okullar bu hizmeti halka sunmak için kurulmuşlardır (Başaran, 1984).

1.6. Veri Toplama Yöntemi

Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkilerini ele alan bu çalışmada, “tarama modeli” kullanılacaktır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2019:109). Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkilerini ele alan bu çalışmada çeşitli istatistikler, kitaplar, makaleler, raporlar, tezler incelenmiş, araştırma konusuyla ilgili veriler-bilgiler toplanmış, çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

2. TEMEL KAVRAMLAR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, kültür ve kültürel farklılıkların ne olduğu tanımlanacak, kültürel farklılıklardan kısaca söz edilecek, Alman toplumunun kültürel çoğulculuğa bakışı ve eğitimin neler olduğu, bakış açısı ve eğitim ele alınacak, Almanya’da Türk karşıtlığının eğitime yansımaları ve ayrımcılığa değinilecek ve nedenler irdelenecektir.

2.1. Kültür ve Kültürel Farklılıklar

2.1.1. Kültür

Belki de üzerinde anlaşılması ve tanımlanması en zor kavramlardan biri kültürdür ve her toplum özellikleri bakımından diğer toplumlardan bazı yönlerden farklılaşır. Bu farklılıklar kimi zaman bir zenginlik olurken kimi zaman da bir çatışma nedeni olabilmektedir.

Türk Dil Kurumu, Kültür kelimesinin Fransızcadan geldiğini belirterek, kavramı “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” şeklinde tanımlıyor.

Kültür (Culture): Bir önceki kuşaktan devralınan ya da karşılıklı ilişki ve etkileşimler sonucu oluşturulan ve nesilden nesile aktarılan sanat, dil, felsefe, töre ve gelenekleri içeren değerler bütünüdür (Küçükahmet, 2010’dan akt: Damgacı, 2013). Rose (1995), kültürün, günümüzde din, dil, ırk, etnik köken, sınıf, cinsiyet veya yaşam tarzı gibi özelliklerdeki farklılaşmayı kapsayan bir olgu olduğunu söylemektedir (Damgacı ve Aydın, 2013). Genel bir ifadeyle kültür, kuşaktan kuşağa aktarılan ve o toplumda yaşayan insanların öğrendikleri tecrübeler ve paylaştıkları değerleri kapsayan bir kavramdır. Toplumlar, sahip oldukları kültüre göre farklılaşır veya benzeşirler. Kültür, bir toplumu diğerinden farklılaştırır. Ayrıca aynı toplumun içinde kültürel farklılıklara da rastlamak mümkündür. Yani; toplumların bir alt kültür oluşturmaları da söz konusudur.

2.1.2. Alt Kültür

Alt kültür, bir toplum içinde az veya farklılaşmış, bu toplumun genel kültürel yapısına tam uyum sağlayamamış, ancak yine de onun temel bir üyesi olan grubun toplumsal kuralları ve yaşam biçimi olarak tanımlanabilir. Kültür, durağan değildir. Toplumların gelişmesine paralel olarak kültür de dinamik bir şekilde bu değişimlere ayak uydurur. Kültür, aynı zamanda karmaşık bir kavramdır. Onun sabit ve genel geçer bir anlamı yoktur. İnsanların kültürden anladıkları, zamana ve bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Kültür, merkezinde bireyin yer aldığı, bir insan çemberinin, kişinin yaşamını şekillendirmesidir. Gelenekler, değerler, aile içindeki kriterler, arkadaşlar ve diğer unsurlar, kişinin kültürünü şekillendirir (Parvis, 2013:3).

2.1.3. Kimlik

Bir kişinin kimliği o'nun kendisini nasıl tanımladığı ile ilgilidir. Kimliğimiz insan olarak varlığımızın merkezidir. "Kimlik nedir?" sorusunun en basit cevabı "Sen kimsin" sorusunu cevaplama biçimidir. Kimlik kişisel ve sosyal/kültürel kimlik olarak iki kategoride ele alınabilir. Kültürel ve ulusal/bölgesel kimlik aynı kavramları karşılamaktadır. Kimlik gelişimi sırasında bireyler bu kimlik kategorilerini farklı düzeylerde geliştirebilirler. Kişisel kimlik bireyin kişisel amaçları, değerleri, fikirleri, coşku ve duyguları ile ilgilidir. Kültürel kimlik ise kişinin sosyal dünyaya ait olma biçimidir. Bu aidiyet ırk, dil, din, etnik grup ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgilidir (Bilgin ve Oksal, 2018). Bugünün dünyasında "kimlik" en büyüleyici ve en ilgi çekici kavramlardan biridir. Kimlik, bir özellik, bir nitelik belirtisidir. Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyar. Kimliğe yüklenebilecek işlem ise bir sınıflama işlemidir ve bu işlem farklılıkları belirtir. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar hem kişinin kendisini nasıl gördüğü hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır. Birey, kimlikler aracılığıyla toplumsal çevreye uyum sağlar (Aşkın, 2010).

2.1.4. Kültürel Çatışmalar

Kültürel çatışmalar, farklı kültürlere sahip insanların davranış normları ve değerlerindeki farklılıklardan kaynaklanır. Her insan, kendi kültürünün değerlerine ve normlarına göre davranır. Farklı kültürdeki insanlar, onun davranışını, kendi dünya görüşlerinin filtreleriyle belki de tümü ile zıt bir bakış açısıyla yorumlayabilirler. Bu durum, yalnızca yanlış anlamlarla sınırlı kalmaz, bunun da ötesine geçerek değerlerin çatışmasına ve güçlü olumsuz duyguların ortaya çıkmasına kadar gidebilir. Kültürler arası çatışmaları, diğer çatışma türlerinden ayıran en önemli özellik, farklı kültürel değerlerin çatışmanın temelini oluşturmasıdır.

Her çatışma türünde olduğu gibi, kültürler arası çatışmalarda da içerik ve ilişkisellik boyutları bulunmaktadır. Ancak bu tür çatışmaları diğerlerinden ayıran ve kültürel boyutlarla tanımlamayı gerektiren başka özellikler de bulunmaktadır. Kişinin, kendisinin ve karşısındakinin davranışı hakkındaki beklentilerinin karmaşık ve sürekli değişen bir bileşimi bulunmaktadır (Barutçugil, 2011).

İnsanların, çatışma durumlarına farklı tepkiler verdikleri gözlemlenmiştir. Bunlar; güç kullanma, uyum sağlama, kaçınma, uzlaşma ve iş birliğidir. Demokrasi kültürünü içselleştirmiş toplumlarda, bireylerin bu çatışmalara olumlu yönde tepki vereceği beklenilmektedir, çünkü çok kültürlülük anlayış ve hoşgörü gerektirir

(Parvis, 2013:29). Demokrasi, sadece devlet yönetiminde değil, hayatın her alanında mevcut olmalıdır. Demokratik ülkelerde hoşgörü kültürü, toplumsal yaşamının her alanında kendini hissettirir. Evde, okulda, iş yerinde, karar alırken, ilgili kişinin fikrinin alınması, mümkün olduğu kadar, herkesin karar alma sürecine katılması demokrasi kültürünün varlığını gösterir. Sosyal ilişkilerde, demokrasi kültürü zayıfsa, bu zayıflık devlet yönetimine de yansyacaktır. Sosyal ilişkilere tahammül edemeyen bireylerin, siyasete de karşıt düşünceleri hazmetmesi ve barışçıl bir ortamda tartışması beklenemez (Niray, 2009:25). Demokratik vasıflarla övünen Alman toplumunun, bu konuda gerçek durumunu öğrenmek için, ilginç bir araştırma sonucuna odaklanmamız yeterli olacaktır. 2017 yılında, Almanya'da, 5000'den fazla katıldığı bir araştırmada, Almanların farklılıklara karşı daha kuşkucu ve düşmanca yaklaştıkları ortaya konuldu. Araştırmanın bir diğer çarpıcı noktası ise bu güçlü karşıtlığın, Almanya'nın nispeten ekonomik olarak daha zayıf olan eski Doğu Alman eyaletlerinde yoğunlaşmasıdır (Unzicker ve Andreas, 2018).

2.2. Alman Toplumunun Kültürel Çoğulculuğa Bakışı ve Eğitim

2.2.1. Göç ve Göçmenlik

Göç, insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca var olan, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olarak toplumları etkileyen bir olgudur (Aksu 2010 ve Sağlam 2006'dan akt: Baş ve Molu, Tuna ve Baş, 2017). Göç ile dil, din, gelenek, kültür gibi pek çok açıdan birbirinden farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamak zorunda kalmaktadır (Aksoy, 2012'den akt: Baş ve Molu, Tuna ve Baş, 2017). Göçü; nedenleri bağlamında zorunlu veya gönüllü, amaçları bağlamında çalışma amaçlı veya sığınma amaçlı, gidiş yolları bağlamında ise yasal veya yasa dışı olarak tanımlamak mümkündür. Yurt dışına ekonomik, sosyal ve psikolojik anlamda refaha erişebilmek adına kalıcı olma niyetiyle çıkılmayan bu yolculukta gidilen yerlerde kurulan yeni düzenle birlikte kalıcı bir yaşama geçiş olduğu görülmektedir. Göç edinilen yere ve yeni yaşam koşullarına uyum sağlamada dil sorunu, sosyal çevre eksikliği, ekonomik yetersizlik gibi unsurlar belirleyici olmaktadır. Göç eden bireylerin, iş sahibi olma ve kültürel yönden kabul görme arzusunun olduğu göz önüne alındığında, buldukları ülkede sosyal, ekonomik ve psikolojik anlamda daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek adına arayış içerisinde oldukları görülmektedir. Bu arayışın bir sonucu olarak, bu bireyler bazen göç ettiği ülkenin kültürel ve toplumsal yaşamına uyum sağlama eğilimi gösterirken ve bunu gerçekleştirebilirken, bazen de kendi kültürel değerlerine sahip çıkabilmek adına kendi etnik gruplarıyla sıkı bağlar kurma eğilimindedir. Bu bağlamda aidiyet kuramama, ekonomik kazanç elde edememe, ağır çalışma koşulları, dışlanmışlık, kültür şoku, ötekileştirilmişlik hissi, sosyal etkileşim örüntülerinden ayrılması sebebiyle yalnızlık ve yabancılaşma yaşayan ve kültürel farklılıklar nedeniyle uyum sağlayamayan birey, kendi kültürüyle aşırı özdeşleşmeye yönelebilmektedir (Ekşi vd., 2016).

2.2.2. Almanya'ya Göçler ve Türk Göçü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sanayinin büyük bir hızla büyümesi, Federal Almanya'yı yeni fabrikalar kurmaya yönlendirmiştir. Bu atılımla birlikte, 1950'li yılların ortalarından itibaren iş gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Federal Almanya işgücü anlaşmalarını ilk önce İtalya (1955), İspanya ve Yunanistan (1960), arkasından Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964) ve Tunus (1965) ile yapmıştır. 30 Ekim 1961'de imzalanan Ankara Sözleşmesi ile Türkiye'den çok sayıda insan, işsiz olmaları sebebiyle Almanya'ya göç etmişlerdir (Koçtürk 2008'den akt: Zarzavatçıoğlu, 2014). Almanya'da göç, her şeyden önce istihdam

politikasının bir sonucudur. Başlangıçta, 20. yüzyıl başlarında çoğunlukla bu göçmenler, Alman Polonyalıları idi. Daha sonra Rusya'dan ve Avusturya'dan gelen yabancı Polonyalı sayısı artınca, Alman yetkililer yabancı işgaline karşı telaşlandılar. Bunun üzerine; Hollandalı, Avusturyalı ve İtalyan işçilerinden oluşan “yedek sanayi ordusunu” devreye sokarak, yabancı nüfus yapısını değiştirdiler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı işgücü, ülkenin yeniden inşası için önemli bir ihtiyaç haline geldi. Bu kez gelenler, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'den gelenlerden oluşmuştu. Halen Almanya'da 7 Milyon yabancı yaşamakta olup, bunun 2,5 milyonu Türk'tür (Aydın, 2017). Yaşadıkları yerde, geçimlerini temin etmek için yeterli iş imkanlarına sahip olmayan bireyler, maddi anlamda daha iyi şartlara kavuşmak için gönüllü olarak, başka şehir veya ülkelere göç ederler. Bu tarz göçün altında yatan temel sebep, savaş, deprem vb. gibi zorunluluk ya da herhangi bir siyasi neden değil, tamamen ekonomiktir. 1960'ların başında Almanya'ya göç eden gurbetçilerimiz, tam da bu nedenle göç etmişlerdi. Almanya'ya göç eden 1. nesil Türkler, memleketlerindeki ekonomik şartları düzeltmek için kısa zamanda çok para kazanıp memleketlerine geri döneceklerdi. Ancak durum böyle olmadı. 1. nesil Türk göçmenler geri dönemedikleri gibi, eşlerini ve çocuklarını “acı vatan” Almanya'ya getirdi ve zamanla onların çocukları, torunları Almanya'da çalışma hayatına atıldılar. Şu an dört nesil Almanya'da hayatını devam ettirmekte ve ekmeğini buradan kazanmaktadır (Dertli, 2018). Türklerin Almanya'da varlığı 1960'lara kadar uzanmaktadır. O dönemlerde, yanlış bir fikir veren ve geri dönmeyi teşvik eden söylemlerle, geçici bir ikametle, asimile edilmesi zor bir grup olarak duruyorlardı. 1980'lere gelindiğinde, Almanya, kendisini “çok kültürlü” bir devlet olarak tanımlıyordu. Ancak bu terim, hiçbir zaman temsil stratejisine, farklı milliyetlerden, dinlerden insanların bir arada bulunduğu bir toplum anlamında kullanılmamıştır.

Gerçekte gelen bu insanlar, “Gastarbeiter” (konuk işçiler) ve “Ausländer” (Yabancılar) olarak görüldü. Türk işçilerine uzun süre bu sıfatlar verilmişti. Bu terim, öncelikle Türk işçilerinin, Almanya'daki sosyoekonomik, siyasi statülerini, yasal ve politik bir tanımını ifade ediyordu. Türkler de kendilerini uzun süre misafir işçi olarak görmüşler, Almanya'da çalışıp, yeterince para biriktirdiklerinde Türkiye'ye geri döneceklerine inanmışlardı (Kandioti, 2002:310). Alman ulusunun bu şekilde tanımlanması, yakın zamana dek, “Almanya'nın bir göçmen ülkesi olmadığı” söylemlerinde yer almaktaydı. Ancak, son dönemdeki araştırmalar bunun tam tersini ortaya koymaktadır. Almanya bir göçmen ülkesidir (Rainer vd., 1997).

2.2.3. Ötekileştirilme: Yabancı ve Göçmen Kökenli Vatandaşlar

Almanya, Türk Toplumunun dini, kültürel ve sosyal arka planın, uyumsuzluğa neden olmasının belirtilmesi dışında, önemsenmemesi bu insanları sosyo-psikolojik bir travmanın içine çekmektedir. Kendi kültürel, geleneksel ve dini yapılarını Almanya'da kurumsallaştırmaya çalışırken, karşılaştıkları toplumsal ve siyasal engellemeler, onlardaki gurbet kavramını pekiştirip Türkiye'ye olan bağlılığı arttırırken, Almanya'ya ve Alman Toplumuna olan güveni ve birlikte yaşama duygusunu törpülemektedir. Paralel toplumun sadece coğrafi olarak değil, sosyal olarak da ortaya çıkmasının en güçlü nedenlerinden biri budur. Misafir işçi statüsünde Avrupa kültürü dışında bir kültürden gelen Türklere 50 yıllık bir süre içerisinde verilen statüler “Yabancı” ve “Göçmen Kökenli Vatandaşlar”dır. Her iki kavram da başlı başına bir ayrımcılık içermektedir (Acar, 2014).

1960'lı yıllardan sonra, Türkiye'den Avrupa'ya geçici işçi statüsünde kitlesel bir göç hareketi gerçekleşmiştir. Türk göçmenler, bir zaman sonra birtakım nedenler dolayısıyla Avrupa'da yerleşik bir düzen kurmuşlardır.

Türk göçmenler, ilk etapta dilsel, dini, sosyo-kültürel vb. farklılıklar dolayısıyla Avrupa toplumuyla ciddi anlamda uyum sorunu yaşamışlardır (Yamaç, 2020).

1990 yılında, Doğu Almanya ile birleşme, bu göçmenlerin entegrasyonu konusunu öne çıkardı. Ancak bu kişilere gösterilen kolaylık, Türk kökenli ve diğer Müslüman işçilere sağlanmadı. 1994 yılında hazırlanan bir yasa ile Türk kökenli üçüncü kuşak çocuklara vatandaşlık verilmesi gündeme geldi. Kamuoyunda yoğun tartışmalara neden olan bu girişime “beşikte vatandaşlık” (Kindesstaatsangehörigkeit) deniliyordu. Söz konusu yasa tasarısı, ebeveynlerden birinin Federal Almanya doğumlu olması koşuluyla doğan çocuğa Alman Vatandaşlığı verilmesi öngörülüyordu. Evli çiftin, çocuğun doğumu öncesinde en az 10 yıl boyunca Almanya’da yerleşik olduklarını kanıtlaması gerekiyordu. 18 yaşına geldiğinde, çocuğa Alman vatandaşlığı ile ebeveynlerin uyrukluğu arasında bir tercih yapma şansı sunuluyordu.

Alman anayasasının tek vatandaşlığa izin vermesi nedeniyle, Alman olmak için kişinin ilk uyrukluğundan vazgeçmesi gerekmektedir. Ancak kimlik, tek başına kültürel entegrasyon için yeterli değildir. Bu açıdan bakıldığında, Vatandaşlık basit bir yasal statüden öteye geçmemektedir. Türklerin hem azınlık konumu hem Türk ulusal kimliği hem de İslami kimliği, Alman toplumu tarafından şüphe ve nefretle bakılan bir yabancılık vasfını vurguluyordu (Aydın, 2017:51). Ulusal birlik hayalinin, Alman romantizmi ile güçlü bağları olduğu bilinmektedir. Alman siyasetçilerinin pek çoğu, Alman ulusunun kültürel birliği düşüncesinde ısrar eder. Aynı soyu, dili, kültürü paylaşan herkes için kolektif bir Alman kimliğinin sınırları çizilmeye çalışılmaktadır. Alman unsurun yapıtaşı unsurlarından biri haline gelen “Volksgeist” (halkın ruhu), Alman ulusunun bu kimliği kaybetme korkularını körükler. Bu aidiyet, temelde etnik bir özelliğin altını çizer ve kültürel farklılıklara izin vermez. Dolayısıyla kültür ve siyaset öyle bir şekilde birleştirilmiştir ki, kültürel kimlik, siyasi kimliğinin temelini oluşturmuştur (Aydın, 2017:42).

2.3. Almanya’da Türk Karşıtlığının Eğitime Yansımaları ve Ayrımcılık

2.3.1. Aidiyet, Ayrımcılık ve Kimlik

Ayrımcılık kelime olarak Latince “discriminare” sözcüğünden gelmektedir ve ayırmak, bölmek (İştar, 2002:2’den akt: Orhan, 2015); varlıklar veya insanlar arasında tanımlanan farklılıklar (Mathis ve Jackson vd., 2000: 160’tan akt: Orhan, 2015) anlamı taşımaktadır. Tellefsen ve Thomas (2005: 24’ten akt: Sözer, 2019) aidiyeti, “değer verilen bir ilişkiyi, uzun süreli sürdürme isteği” olarak tanımlamaktadır. Aidiyet kavramı bireyin kendini nasıl konumlandığına ve anlamlandırdığına bağlı olarak insana, nesneye, mekana, komşuluk ilişkilerine, kültüre, siyasete, çeşitli sosyal tabakalara, etnik kökene dayalı olarak da inşa edilebilen akışkan bir kavram olarak nitelendirilmelidir. Bu kapsamda aidiyet, bireylere kimi zaman benzer çatılar altında buluşmayı sağlarken, kimi zamanda neredeyse bir turnusol kâğıdı görevi yaparak bizi “öteki”lerden ayırabilmektedir. Kaldı ki aidiyet kapsamında bireyin kimliği inşa edilirken, “Ben kimim?” sorusu kadar, “Ben kim değilim?” sorusu da önem arz etmektedir. Bu, oluşturulan öteki kurgusunu da destekler. Öte yandan aidiyet, bir eklemleme, çıkarılma veya bütünleşmeye yönelik bir zaman dilimi olarak da tanımlanabilmektedir (Koçak, 2011’den akt: Sözer, 2019). Özellikle göçmenler açısından düşünüldüğünde, aidiyet kavramının, kimlik boyutunun ön plana çıktığı, kimlik oluşumunun kritik öneme sahip olduğu görülebilir. “Kimlik, hem bireyin kendisi ile diğeri arasında bir farklılaşma içerir, hem de kendisiyle diğeri arasındaki özdeşleşmelerden hareketle inşa edilir” (Bilgin, 2007:95’ten akt: Sözer, 2019). Göçmenler zaman içerisinde belirli bir oranda

uyum sağlarken, aidiyet ve kimliklerini tanımlama konusunda belirli sıkıntılar yaşamaktadır. Çünkü kimlik ve aidiyet kavramları sadece geçmişten gelen mutlak ve değişmez öğelerle beslenmez, geleceğe yönelik birtakım hedeflerle birlikte içerisinde bulunulan kültürel etkileşimle birlikte inşa edilir (Sözer, 2019). Her şeyden önce kimlik, yani kimliğin oluşumunda etken olan, ortak tarih, ortak kültür ve ortak dil gibi kaynaklar üzerinde kendini inşa eder (Orman ve Ulutaş, 2014).

Türklerin gerçekleştirmiş olduğu işçi göçünün geçici bir göç faaliyeti olmaktan çıkıp, kalıcı hale gelmesiyle birlikte birçok problemle karşı karşıya kalan göçmenlerin, kültürel kimlikle ilgili sorunlarla da uzun süreli sıkıntılar yaşamaktalar. Öyle ki bu sorun, birçok kuşakta görülebilmektedir. Göç edilen toplumla olan ilişkilerin düzeyine bağlı olarak gelişen kimliksel etkileşim, kültürel planda bireylerin değerleri, normları ve anlayışları ile ilgili değişikliklerin, toplumsal ve ekonomik boyutta ise çeşitli seviye ve konumdakilerin karşılaştırılmasıyla başlamaktaysa da başlamasında etkili olan en önemli unsur ayrımcılık olmaktadır. Öznel olarak Türklerin yaşadığı kimlik problemleri, süreç dahilinde göç edilen toplumla birlikte yükselen değerlerde, öznel temelleri ise bu noktadaki konumlarının kalıcı olmasıyla, karşılaşmış oldukları tepkilerde meydana gelmektedir (Güven, 2017).

Türk işçi göçünün geçicilikten, kalıcılığa dönüşmesiyle pek çok sorunlarla karşılaşan göçmenler, bunlar içinde özellikle kültürel kimlikle ilgili olan sorunları kuşaklar boyunca yaşamaktadırlar. Kimliksel etkileşim, her şeyden önce içinde bulunulan toplumla ilişkilerin artışına bağlı olarak, kültürel planda değerler, normlar ve anlayışlar arasındaki farklılıkların, sosyoekonomik düzlemde ise farklı düzey ve statülerin karşılaştırılması ile başlamakta, ancak asıl tetikleyici güdüsünü ise hissedilen ve uğranan ayrımlarda kendini göstermektedir. Türklerin kimlik sorunlarının, öznel temelleri süreç içinde ev sahibi toplumla artan etkileşimlerde, nesnel temelleri ise buradaki statülerinin kalıcılığa dönüşmesiyle maruz kaldıkları tepkilerde ortaya çıkmaktadır. Göçmenlerde ve azınlık gruplarında, kimliksel yönelimin çoğulcu, uyumcu olması ile dışlayıcı, entegrist olması arasındaki farkın nesnel temeli, daha çok ev sahibi toplumla kurulan sosyopsikolojik temasa göre şekillenmektedir (Çelik, 2014).

Göçlerin muhtemel sebepleri hususuna gelince, insanlar yaşadıkları mekanları çeşitli nedenlerle terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu nedenler, siyasi, dini, ekonomik, eğitim, savaş/terör, doğa olayları veya doğal afetler şeklinde sınıflandırılabilir (Şahin, 2001'den akt: Aydın, 2017). Göç ile kültür (dil, din, gelenek-görenek, ahlak-etik, alışkanlık vb.) yönünden birbirinden farklı özellik ve geçmişlere sahip bireyler zorunlu olarak aynı ortamda yaşamak durumunda kalmaktadır.

Kadim göç olgusu, 21. yüzyılda ekonomik, politik, sosyal ve kültürel nedenlere bağlı artarak devam etmektedir. Türkiye'den diğer ülkelere, ikinci dünya savaşının akabinde başlayan göç süreci, farklı biçimler almaktadır. Günümüzde, dünyanın birçok coğrafyasında, yaklaşık 5 milyon Türkiyeli göçmen yaşamaktadır. Göçmenlerin yaşadığı temel problemleri, Türkiyeli göçmenler de bazı ülkelerde daha yoğun bazı ülkelerde, daha hafif deneyimlemektedir. Şüphesiz Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı bu temel problemlerin başında, yeni kuşağın eğitim öğretim sorunları, buna bağlı olarak toplumsal konumun yeniden üretilmesi gelmektedir. Türkiyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı birçok ülkede yeni kuşak; eğitim süreçlerine yeterli düzeyde dahil olamamakta, yerli halkın çocuklarına göre daha başarısız olmakta ve tavsiye sistemi ile genel olarak mesleki eğitime

yönlendirilmektedir. Kurumsallaşmış ayrımcılık pratikleri, bu süreç üzerinde esas olarak belirleyici olmaktadır (İnce, 2016).

Türkler, Almanya’da iyi bir işgücü olarak görülmesine rağmen, günümüze kadar yaşanan olaylar, ilk kuşak sonrası değişen görüşler, Türkleri farklı bir konuma getirmiştir. Türkler, artık Almanya’da misafir işçi konumundan çıkmış, vatandaş konumuna gelmiştir. Bu durumda Almanların, Türklere bakış açısını farklılaştırmış ve yabancı düşmanlığı başlamıştır. Aslında Almanya’da yaşayan Türklerin genel sorununu şu cümle tanımlıyor: “biz işçi istedik, insan geldi” (Güven, 2017).

Dünyanın her yerinde göçmenlerin temel ihtiyaçları can güvenliği, barınma, beslenme, sağlık, şiddet ve istismardan korunma, çocukların eğitimi ve çalışabilecekleri işler (Hassoy, 2016:18). Göç edenlerin, ev sahibi ülkede yaşadıkları en önemli sorunlar: geldikleri ülkenin dilini iyi ya da hiç bilmemeleri, istihdam, dilden ve ev sahibi toplumunun verdiği tepkiden kaynaklı sorunlar, barınma sorunu, ev sahibi toplumla farklı bir dine sahip olması durumunda dini ritüellerini gerçekleştirememesi sorunu, göç edilen ülkedekilerin yabancılara karşı olumsuz tutumları, yeni çevreye uyum süreci, ekonomik zorluklar ve kültürel farklılıklar şeklinde sıralanabilir (Çakırer Özservet, 2016: 54’ten akt: Sözer, 2019).

Dünyada birçok ülkede, Türk işçisi olmasına rağmen, sayıca fazlalığın olduğu Almanya Türkler açısından dış göçü sembolize eden ülke konumundadır. Almanya’ya 1961 yılında başlayan Türk göçünün, günümüze kadar gelen sorunları arasında eğitim önceliğini korumaktadır. Alman eğitim sisteminin özelliği, yabancılara karşı gösterilen farklı ve bazen önyargılı yaklaşımların da bu sorunda payının olduğu söylenebilir (Dedeoğlu, 2013).

Almanya’ya, 1961 yılında başlayan Türk göçünün, günümüze kadar gelen sorunları arasında eğitim sorunu önceliğini korumaktadır. Bu sorunda, Alman eğitim sisteminin özelliği ve yabancılara karşı gösterilen farklı ve bazen önyargılı yaklaşımların da payı olduğu söylenebilir (Dedeoğlu, 2013). Söhn ve Özcan (2006), Türk çocuklarının Alman eğitim sisteminde geri kalma nedenlerini; sosyoekonomik statülerinin ve Almanca dil yeterliklerinin çok düşük olmasının yanı sıra, Alman eğitim sisteminin göçmenlere olanaklar da sağlayamamasının (örneğin okul öncesi eğitimden yararlanamamaları vd.) etkisini belirtmişlerdir (Bingöl ve Özdemir, 2014). Worbs (2003), Almanya’da yaşayan ikinci kuşak göçmenlerin, okul ve iş piyasasındaki durumları incelendiğinde, ciddi sorunlar yaşadıklarını ve bu göçmenler arasında da en dezavantajlı grubun Türkler olduğunu belirtmiştir (Bingöl ve Özdemir, 2014). Genelde Avrupa’ya ekonomik nedenlerle göç eden vatandaşlarımızın yolculuğu; vatan hasreti ve ailevi problemler basta olmak üzere, ilgili ülkede özellikle dini, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda zaman zaman maruz kaldıkları dışlanma ve ötekileştirilme duygusunun yarattığı hayal kırıklığı, kaygıları içeren sıkıntılı bir zaman sürecinden oluşmaktadır (Çetintaş ve Vergil, 2011).

Almanya’da kalıcılık söylemi geliştiren Türkiye kökenli Almanyalı Müslümanlar ne asimile olmak ne de “paralel toplumlarda” yaşamak istemektedir. Onlar, Almanya’da sorumluluk ve haklarla çerçevesi çizilen tam bir sosyal katılımı var olmak eğilimindedirler. Almanyalı yeni kuşak Müslümanlar, bir taraftan birçok azınlık toplulukta olduğu gibi tanınma ve kültürel kimliği koruma uğraşı verirken, diğer yandan birlikte yaşamın gereklerini toplumsal ve siyasal katılım vurgusuyla yerine getirme çabası içinde görünmektedirler (Aslan, 2020). Alman eğitim sistemi ve politikalarının kültürel çeşitliliği tanınması noktasında, özellikle Türkler açısından fırsat eşitliği kavramını sorgulayan Güllüpinar (2010), eğitim politikaları, eleyici eğitim sistemi, kültürlerarası bir eğitim programının olmaması, kurumsal ayrımcılık gibi yapısal ve kurumsal faktörlerin Türk

gençlerinin eğitim alanında sürekli olarak aşağıya doğru hareketlilik içine hapsolmasına neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Güllüpinar, yeni kuşakların kültürlerarası yeteneklerini ve kimliklerini güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri alanların oluşturulmasının önemine dikkat çekmektedir. Gomolla ve Radtke (2007) gibi birçok araştırmacı, güvenli ortamların oluşturulmasından ziyade, sosyal tabakalaşmaya yol açan, özellikle göçmen çocuklarına karşı uygulanan ayrımcılığın sistematik olarak devam ettiği, bu durumun çocukların dezavantajlı durumlarını pekiştirdiğini tartışmaktadır (Dedeoğlu, 2013).

Ders kitaplarına baktığımızda, “Almanlar” ve “Yabancılar” şeklinde iki ayrı toplum olduğu mesajı yanında, bu iki toplum birbiriyle uyumlu yaşayabilir iletişimi de örtük olarak verilmektedir (Dedeoğlu, 2013). Hiçbir ön hazırlık yapılmadan, Almanya’ya göç eden Türklerin, kendi kültürleri, sosyal yaşantıları, dini inançları önemsenmedi. Alman toplumu tarafından sadece geçici bir işçi olarak ekonomilerine katkı sağlayan bir kazanç olarak görüldüler. Yabancıların, geri dönmeyecekleri anlaşıldıktan sonra bile, onların bu topluma uyum sağlama konusunda yeterli çözümler üretilmemiştir. Aksine Alman toplumunun Türklere, özellikle gençlere karşı uyguladığı dışlama, ötekileştirme, ayrımcılık ve daha sonrasında Alman partilerinin Türklere karşı uygulamış olduğu politikalar ile yabancı düşmanlığına dönüşmüştür. Bu durum, birinci nesil Türk işçilerinin daha da içine kapanık bir yaşam sürmelerine, Alman kültürünü ve dilini öğrenmelerine engel olmuştur (Zarzatçıoğlu, 2014).

Bıçakçı (2003:1), Alman eğitim sisteminin, Türk kökenli çocukların, eğitim sorunlarına yeterince eğilmediğini vurgulamaktadır. Eleyici bir yapıya sahip olan sistem, sosyal yönden yardıma gereksinimi olan çocukları ve gençleri eğitmeyi başaramamaktadır. Bu grubun başında ise Türk kökenli çocuklar gelmektedir. Öğrencilerin büyük bir bölümü, dersleri Almanca olarak izleyebilecek, iletişim becerilerine ulaşmadan okula başlamaktadır. Öğretim dilini iyi bilmeyen bir çocuğun ise okul başarısı düşük olmakta, çoğu temel eğitimini güçlükle tamamlamakta ya da meslek okullarına yönlendirilmektedir. Aynı araştırma sonuçlarına göre istatistikler, Alman ve diğer kültürel azınlıklara göre Türk kökenli çocukların, öğrenme başarısının daha düşük olduğunu göstermektedir. Özel eğitim (özürlü çocuklar eğitimi) okuluna giden öğrenciler içinde Türk kökenli çocukların oranının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Sarıkaya, 2014).

Ceylan (2016)’ın çalışmasında ulaştığı sonuçlara göre; özellikle Türklerin, göçleri sonucunda Almanya’nın sosyolojik açıdan çok kültürlü bir ülke olduğu ancak, bu kültürel çeşitliliğin, Alman hükümetleri tarafından yeterince dikkate alınmadığı ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin karşılaştıkları en önemli problemler, göçmenlerin milli bayramlarının resmi tatil edilmemesi, önceden beri orada yaşamakta olan insanların dil şartına tabi tutulmadan vatandaşlık verilmemesi, okullarda eşit hakların sunulmaması, dini ve kültürel farklılıklara saygı duyulmaması hususlarında yoğunlaşmaktadır.

2.3.2. Almanya’da Yabancılara Karşı Oluşan Önyargılar ve Ayrımcılık

Almanya’da, yabancılara karşı beslenen ön yargılara yönelik çok sayıda araştırma yapılmıştır. Berlin’deki Hür Üniversitesi (Freie Universität) rektörünün, Türk çocuklarının geri zekalı olduğuna dair açıklaması kurgulanan bu önyargının, bir gruba yönelik olarak genelleştirilmesinin en açık örneğidir. Yabancılar işgalcidir, serseridir,

esrar kaçakçısıdır, sokaktaki teröristlerdir, garip alışkanlıkları vardır, Müslüman fundamentalistlerdir, sosyal refah devleti sömürücüleridir, çalışma alışkanlıkları yoktur gibi sıfatlarla tanıtıldılar.

Türk çocuklarının, Alman eğitim sistemindeki durumlarına bakıldığında görülen tablo çok iç açıcı değildir. Göçün başladığı yıllardan, 80’li yılların başına kadar diğer yabancı çocuklar gibi, Türk çocukları da okul ve meslek hayatında, Alman çocuklarla karşılaştırıldıklarında başarı sağlayamamışlardır. Bu yıllarda, ilkokulu bile bitiren çocuk sayısı az olmuş, çok nadir Türk çocuğu kendilerini üniversiteye ulaştıracak, bir liseye gidebilmiştir. Büyük çoğunluk, öğrenme zorluğu çeken çocukların devam ettikleri Sonderschule/Förderschule’lere ve yardımcı işçi yetiştiren temel eğitim okullarına, yani Hauptschule’lere devam etmişlerdir (Şen, 1993:34 ve Baran, 2002’den akt: Bingöl ve Özdemir, 2014). Söhn ve Özcan’a (2006) göre Almanya, Türk gençlerine eşit imkanlar sağlama konusunda çok güçlü değildir, çünkü Baran’ın (2002) belirttiği gibi, İtalyan, Portekiz, Eski Yugoslavya ve diğer göçmen kökenli çocukların eğitimsel durumları daha iyidir (akt: Bingöl ve Özdemir, 2014).

Ceylan (2016)’ın çalışmasında, ayrımcılığa uğrama noktasında, katılımcıların neredeyse tamamı aynı görüşte birleşmekte ve ayrımcılığa tabi tutuldukları noktasında birleşmektedirler. Yapılan görüşmeler sonucunda, Alman hükümetinin ortaya koymuş olduğu yabancı politikalarının farklı kültürlerden gelen göçmenleri, tatmin etmediği düşüncesi öne çıkmaktadır.

Ceylan (2016)’ın çalışmasında sonuç olarak, farklı bir kültür ve kimliğe sahip olan göçmenlerin, Almanya devletinden istekleri: göçmenlerin milli bayramlarının resmi tatil edilmesi, önceden beri orada yaşamakta olan insanların dil şartına tabi tutulmadan, vatandaşlık verilmesi, okullarda eşit hakların sunulması, dini ve kültürel farklılıklara saygı duyulması hususlarında yoğunlaşmaktadır. Özetle, istenilen haklar genelde din, dil ve eğitim olarak ortaya çıkmaktadır.

Babaoğlu (2011), Avrupa’da çalışan göçmen Türk işçilerinin eğitim durumlarını araştırmış, araştırma sonucunda, Türk işçilerin ve ailelerinin yaşadığı eğitim sorunlarının, okul, dil, ayrımcılık, aile, uyum, kültür ve asimilasyon kategorilerinde toplandığı görülmüştür. Bu kategorilere paralel olmak üzere, Türklerin yaşadığı en önemli eğitim sorunları ise eğitimsel ayrımcılık, Türkçeyi ve yaşanan ülkenin dilini etkili bir şekilde kullanamama, ailelerin çocuklarının eğitimiyle doğru şekilde ilgilenmemesi ve Türk çocuklarının okul başarısının düşük olmasıdır.

Türkiyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı ülkelerden biri olan Almanya’da, Türk öğrencilerin yarısı mesleki eğitime devam ederken, Alman öğrencilerin mesleki eğitime devam edenlerin oranı sadece %21’de kalmaktadır (İnce, 2016). Görünüşte Federal Hükümetin, eğitim politikaları, göçmen çocuklarına, Almanlarla eşit imkânlar sunulduğu kanaatini yaratsa da uygulama oldukça farklı yürütülmektedir. Eyaletlerden eyaletlere farklılık gösterse de okullarda uygulamacılar, öğretmenler ve yöneticiler göçmen çocuklarının başarılı olmasını engelleyici pek çok idari engeller ortaya koyuyorlar. Amaç, Alman çocukları ile rekabette yabancıları birkaç adım daha geride tutmak ve daha iyi iş imkanlarını, “die Reine Deutsche Generation” öz ve saf Alman nesline sunmak.

Federal yapıya sahip Almanya’da, eğitim konusu eyaletlerin yetkisindedir. Ancak uygulamalar bakımından eyaletler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Almanya’da, çocukları küçük yaşta ayırıştırmaya dayanan ve

öğrencilerin potansiyelinden ziyade dil bilgisinin belirleyici olduğu bir eğitim sistemi mevcuttur. Bu bağlamda, BM ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar, Alman eğitim sistemini göçmenler başta olmak üzere, toplumun alt katmanlarına ait gruplardan gelen çocuklara yeterli olanak sunmaması nedeniyle eleştirmektedir. Max Planck Enstitüsü'nün araştırmaları (2017), aynı olumsuz tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Yine Alman Sosyal Yardım Kuruluşları Birliği tarafından, 2010 yılı içinde açıklanan bir rapor: “Göçmen kökenli çocukların, Almanya'daki eğitim sistemi nedeniyle ayrımcılığa uğradığını, her üç Alman öğrenciden biri liseye giderken her 10 yabancı öğrenciden sadece birinin liseye gidebildiğini ve üniversiteye giden öğrencilerin de sadece yüzde 3'ünü göçmen kökenlilerin oluşturduğunu” ortaya koymaktadır (Öztürk, Gimatdinova Çağaç ve Öztürk, 2018).

Almanya'da, farklı kültürel geçmişe sahip öğrencileri dikkat alan eğitim çabaları, 1980'lerde, eğitimde kültürel çeşitliliğe cevap verebilmek, kültürel olarak farklı öğrencileri toplumla uyumlu bir şekilde yaşama hazırlamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Borkert ve Bosswick, 2007; Boyer ve Pardini, 2013; Ehmke, 2006 ve Genç, 2004'ten akt: Rengi ve Polat, 2019). İlerleyen yıllarda ise kültürel çeşitliliğe yanıt verebilme çabaları, çeşitli yasa ve tavsiyeler doğrultusunda hukuki bir temele yerleştirilmeye çalışılmıştır (Faas, 2008 ve Miera, 2007'den akt: Rengi ve Polat, 2019). Örneğin, “Genel Eşit Muamele Yasası” sosyal, hukuksal, sağlık vb. konuların yanı sıra, eğitimde kültürel çeşitlilik konularını da kapsamaktadır. Bu yasaya göre ırk, etnik köken, yaş, cinsiyet, engellilik, din, cinsel yönelim, kültür vb. tüm farklılıklara bakılmaksızın sağlık, seçim, meslek edinme, çalışma koşulları ve eğitim konularında, herkesin dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. Yasada, farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin, mesleki eğitimi de dahil bütün eğitim konularını kapsayacak şekilde, ayrımcı davranışa maruz bırakılmaması gerektiği savunulmuştur. Dışlayıcı yaklaşımları, cezalandırma ve tüm azınlık topluluklarının ihtiyaçlarını ele alma bu yasa ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (AGG), 2006 ve Faas, 2008'den akt: Rengi ve Polat, 2019).

Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi Türkiye kökenlilerin, yoğun olarak yaşadıkları ülkelerin eğitim sistemlerinin ortak paydası, göçmenlere ve çocuklarına mezuniyet sonrası kültürel sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürebilecekleri bir platform sağlayamıyor olmalarıdır. Dolayısıyla, iş piyasasında göçmen ailelere karşı ayrımcılık uygulandığı söylenebilir. Fransa'da, Kuzey Afrika kökenli olup da üniversite mezunu nitelikli bir gencin işsiz kalma olasılığı %30 iken, aynı niteliklere sahip bir Fransız asıllı gencin işsiz kalma olasılığı %5'tir. Bu oran, Almanya, Belçika ve Hollanda da ise %12 ve %4 şeklindedir (Kaya, 2017'den akt: Kaya, 2015). Bu koşullar altında genç kuşaklar için eğitim cazibesini büyük ölçüde yitirmekte, bu nedenle gençler yapısal olarak dışlanmış, önceki kuşakların oluşturdukları kendi içine kapalı paralel ekonomilerde kendilerine istihdam alanları yaratmaya çalışmaktadırlar. Özellikle Müslümanların, kamusal yaşamda, kendilerini sosyal olarak mobilize edememe durumu, ülkede sosyal, ekonomik ve eğitimsel sorunları, “geri kültürler”le tanımlayan güçlü zihinsel yapıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tür zihinsel yapılar, yurttaşlar için kapsayıcı bir eğitimin gerçekleştirilmesini oldukça zorlaştırmaktadır (Kaya, 2015).

Eğitim sisteminden kaynaklanan zorluklar, Türk çocuklarının okul sistemine entegre olabildiğini, dolayısıyla başarılarını olumsuz yönde etkileyen en önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır. Almanya'da, liseye (Gymnasium) gidebilme şansını bulabilen öğrenciler arasında, Türk öğrencilerin sayısı %1 oranında kalmakta, dolayısıyla üniversite okuma imkanı da aynı oranda azalmaktadır. Büyük çoğunluğun, meslek okullarına yönlendirildiği Türk öğrenciler, sistemle uyuşamama nedeniyle, okul-içi disiplinsizlik olaylarında da ön plana

gelebilmektedir. Buna bağlı olarak yabancı gençlerin %15,4'ü, okulu bitirmeden terk etmektedir. Dolayısıyla yabancı gençlerin eğitim durumları, genel eğitim spektrumunda kötü olarak görülmekte ve bir meslek öğrenemedikleri için gelecek şansları daha da azalmaktadır. Eğitim sisteminin seçiciliği, Alman öğrenciler lehine kayırmacılık, Türk öğrencilerin dışlanması gibi çeşitli nedenler gösterilse bile, Türk öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonu konusunda Türk ailelerin, yetkililerinin yeterli girişim, hazırlık yapmamış olmaları, eğitim sorunlarını sürekli ve çözümsüz duruma getirmiştir (Perşembe, 2008'den akt: Kömürcü, 2011).

AB mevzuatına göre, her vatandaş kendi ana dilinde öğrenim görme hakkına sahiptir ve her AB vatandaşı iki dile ilave olarak kendi ana dilini de kullanmak zorundadır. 1986 Barselona Dil Hakları Beyannamesi'ne göre, "bütün diller ve kültürler eşittir." Türkiye'nin AB üyeliği için, Türkiye'deki yerel ağızlarda, geleneksel dil ve lehçelerde öğretim ve yayın için şartlar koyan AB'nin kendi vatandaşı olmuş yüz binlerce Türk'ün ana dilini öğrenmesi karşısında sorunlar çıkarması bir çelişkidir, çifte standarttır. Ayrıca Bavyera Eyaleti Bakanlar Kurulunun, 14 Eylül 2004 tarihinde, aldığı karar gereği Bavyera Eğitim Bakanlığını tarafından finanse edilen Türkçe ve Türk kültürü derslerinin, 2005/2006 öğretim yılından itibaren 5 yıl içerisinde kaldırılması, süresi biten öğretmenlerin yerine yeni atama yapılmaması öngörülmektedir. Türkçenin birinci yabancı dil olduğu, deneme okulları ise yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır (Küçük, 2006'dan akt: Kömürcü, 2011). Türkçe'nin ders olarak kredili şekilde okunmasının kaldırılması, çifte vatandaşlık hakkının sınırlandırılması, tek kültürü benimseyenlerin daha çabuk iş bulabilmesi gibi durumlar (Demirağ ve Kakışım, 2018) Almanya'da yaşayan Türklerin ayrımcılık konusunda yaşamış oldukları sorunlardır.

Almanya deneyiminden çok iyi bildiğimiz gibi, göçmen çocuklarının yetersiz dil öğrenimi, kesinkes genetik ya da zihinsel gerilikle açıklanamamaktadır. Her ne kadar bir dönem Almanya'da egemen olan bu gerici ve belli ölçüde ırkçı yaklaşım sonucunda pek çok göçmen çocuğu Sonderschule'lere gönderilmişse de bunun yalnız bir önyargıya dayandığı açık biçimde ortaya çıkmıştır (Die Gaste, 2014). Türk göçmenlerin, sıkça göç ettiği Federal Almanya, İsviçre, İsveç, Hollanda, Fransa, Avusturya'da, 1980'lerde, Türk göçmen nüfusunun neredeyse yarısını 18 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktaydı. Dolayısıyla bu dönemden sonra Türk göçmen çocuklarının, eğitimi temel bir konu haline gelmeye başlamıştı. Türk göçmenlerinin gittiği ülkelerin dilini bilmemesi, kültürel farklılıklar, karmaşık eğitim sistemleri ve eğitim sistemlerinin göçmen çocuklarının temel ihtiyaçlarını göz ardı eden bir politikaya sahip olması, göçmen çocuklarının eğitim öğretim süreçlerine yeterince dahil olması önünde önemli engeller oluşturmuştur. Özellikle Almanya'da, göçmen çocuklarının resmi dili bilmemesi, bazı kültürel farklılıklar onların zeka engeli olarak damgalanmasına neden olmuş, zeka engeli öğrencilerin yönlendirildiği Sonderschule adlı özel okula gönderilmesini beraberinde getirmiştir (Abadan-Unat, 2002'den akt: İnce, 2016).

Ailelerin, çocukların eğitimiyle yeterince ilgilenmemeleri yetersiz dil öğreniminde etkin bir unsur olduğu söylenebilirse de benzer durumun yerleşik toplumun alt sosyal katmanlarında da yaygın olduğu bir gerçektir. Ancak en temel unsur, göçmen çocuklarının yetersiz dil öğrenimi kesin ve açık bir olgu ise, bu olgu, yerleşik toplumun kamu yönetiminin bu olguyu ortadan kaldırmak ya da asgari düzeye indirmek için gerekenleri yeterince yapmadığını göstermektedir (Die Gaste, 2014).

Tedbirlerin ve önlemlerin alınmasında, geç kalınmasına rağmen, bu alanda bir değerlendirme yapmak, bir yol haritası oluşturmak adına ilk kez 2015 yılında geniş kapsamlı bir toplantı yapılmıştır. Stuttgart

Başkonsolosluğu, Eğitim Ataşeliğinin ev sahipliğinde, Feuerbach’da, Türk STK temsilcileri, öğretmenler, veliler ve öğrencilerle bir araya gelerek toplantı yapılmıştır. Bu alandaki ilk sayılacak bu toplantıda, tüm eğitim bileşenleri olarak eğitimde nicelik ve nitelik konuları konuşuldu, eğitimde yeni bir atılım ve seferberlik başlatılması yönünde önemli konular istişare edildi (KEUK toplantısı). Ele alınan konular görüşmeye açılmış, iki günlük çalıştaydan sonra yapılacak yenilemeler ve alınacak tedbirler kapsamında kararlar alınmıştır. Tespit edilen konular arasında olumlu ve olumsuz yönler de vardır (Öztürk, Gimatdinova Çağaç ve Öztürk, 2018):

- Türk öğrencilerin, Alman okullarındaki başarı durumunun düşük olduğu gözlemlenmiştir.
- Türkçe ve Türk Kültürü Derslerinin durumunun acilen ele alınıp, iki taraflı çözümlerin acilen üretilmesi gerekir.
- Son 10 yıl içinde, Alman öğrenciler arasında Abitur (liseye giriş sınavı) yapıp, üniversiteye kayıt yaptıranların oranı %36’dan %57’ye çıkmıştır (Türk öğrencilerde bu oran bazı eyaletlerde %8’lerden %6’lara düşmüştür).
- Türk öğrenci sayısının, yaklaşık 300 bin olduğu bir ortamda, öğrencilerin %80’inin Türkçe derslerine devam etmediği tespit edilmiştir.
- Türk gençlerinin, sadece %14’ü lise öğrenimini tamamlayıp, üniversiteye gitmektedir. Almanya’daki Türk toplumunun sayısına bakacak olursak, sonuç olumlu ve yeterli değildir. Almanya’da yaşayan, diğer göç veren ülkelerin oranları ise şöyle: Polonya %36; Macaristan %43; İspanya %43; Bulgaristan %46; İngiltere, %56; Fransa %62 (Wernersson, 2015:8).
- Öte yandan, meslek yapan Türk öğrencilerin oranlarında bir iyileşme sağlanamamıştır (Oysa Almanya’da, meslek edinme ve edindirme imkanları çok geniştir, özellikle Türk gençlerini tercih etmektedirler. Buna rağmen, ekseri Türk aileleri ya bu imkânı bilmiyor veya ilgi duymuyorlar).
- Özellikle, meslek edindirme alanında, VHS ve IHK gibi Alman kurumları, bu alanda geniş imkanlar sunmaktadır. Bu fırsatlardan Türk toplumu haberdar edilmeli ve katılım sağlanmalıdır. Burada Eğitim Ataşeliklerine ve Konsolosluklara önemli görev ve sorumluluk düşmektedir.
- İstatistikler incelendiğinde, özürlü okullara (Sonderschule) giden öğrencilerin oranının, Gymnasium’a (liseye) gidenlerin oranının neredeyse iki katı olması ürkütücüdür.
- (Sonderschule: yeteneksiz ve başarısız, ayrıca özürlü öğrencilerin gönderildiği okullardır. Bu okullar, Almancaya vakıf olmayan, Türk öğrencilerinin de gönderildiği okul olarak bilinmektedir. Bu okullara gitmek zorunda bırakılan öğrencilerin çoğunun ne Almancayı ne de Türkçeyi tam olarak konuşamadıkları gerçeği ile karşılaşıyoruz).
- Alman okullarından, geçerli diploma alamadan işsiz kalan gençlerimizin oranının %20 dolayında olması, acilen masaya yatırılması gereken bir durum olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Araştırmanın bulgularına bakıldığında; Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerindeki olumsuz etkileri olduğu, Alman toplumunun ve yetkililerinin kültürel çoğulculuğa bakışı her ne kadar demokrat olarak gözükseler de kültürel çoğulculuk fikrine sahip olmadıkları, yabancılara karşı beslenen ön yargılarının olduğu, onları toplumsal düzene uyumsuz olarak gördükleri, toplumda yoğun bir Türk karşıtlığı olduğu görülmektedir. Türk karşıtlığının eğitime yansımalarına bakıldığında Türk çocuklarına karşı ayrımcılık yapıldığı, yüksek öğretime devam etmelerinin önüne set çekildiği, Alman toplumunun Türk çocuklarının eğitimine bakışının işçi çocuklarının işçi olarak kalmaları gerektiğini düşündükleri, Türk çocukların Alman eğitim sistemindeki durumlarının ikinci sınıf vatandaş statüsünde görüldükleri, Türk çocukları için eğitim hakkını kullandırma bakımından bu haklarının temel insan hakları olarak kullandırılmadıkları. Türk gençlerine eğitim ve iş yaşamında eşit imkanlar sağlanmadığı bulgulanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın H1-Almanya’da kültürel farkların eğitimde ayrımcılık üzerinde etkileri vardır. H2-Almanya’da Türk çocuklarına eğitimde ayrımcılık yapılmaktadır. H3-Almanya’da Türk çocuklarına eğitimde imkan ve fırsat eşitliği sağlanmamaktadır. H4-Almanya’da Türk çocukları eğitimde diğerleriyle eşit tutulmamaktadır şeklindeki araştırma soruları doğrulanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Merkezinde bireyin yer aldığı, onun yaşadığı toplumun değer yargıları, tecrübeleri, dili ve inançları ile şekillenen kültür, zamana ve coğrafyaya bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu farklılık, toplum içerisinde zenginlik ve hoşgörü gibi olumlu sonuçlara neden olabileceği gibi, çatışma, şüphe ve düşmanlığa da yol açabilir. Ülkeler arasında refah ve gelir dağılımının son derece adaletsiz olduğu bir dünyada, ekonomik, siyasi, sosyal beklentiler sebebiyle, toplumsal göçlerin devam edeceği bir gerçektir. Her ne kadar ev sahibi bir ülke, kendi menfaatine olan bu göç olgusuna olumlu yaklaşıma çalışsa da o ülkede yaşayan insanların yabancılara rakip bir unsur olarak görmeleri, gelenlere karşı tahammülsüz ve düşmanca tepki vermelerine engel olamamaktadır.

Günümüz evrensel değerleri içerisinde yer alan eşitlik ve insan hakları gibi kavramlar, gelen göçmenlerin, o ülkedeki hak ve menfaatlerden eşit olarak yararlanma taleplerini ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle, gelen kişiler, sağlık, eğitim, iş ve temsil konularında insanca bir muameleye sahip olma beklentisi içindedirler.

Makalede, örnek olarak Avrupa’nın en gelişmiş refah toplumu olan Almanya ele alınmıştır. Dışarıdan bakıldığında, demokrasi ve çok kültürlülüğe saygı duyduklarını övünçle ifade eden Alman toplumunun, aslında yabancılara karşı pek de dostane olmayan, hatta düşmanca bir tutum içinde oldukları görülmektedir. Özellikle yeni kuşak göçmenlerin, Alman toplumu ile uyum ve bütünleşmesine imkan veren, eğitim alanında bu olumsuz tavrın sürdürüldüğü görülmektedir. Bu insanların, Alman ekonomisi için vazgeçilmez bir üretim faktörü olduğu göz önüne alındığında, onların farklı kültürlerinin anlayış ve hoşgörü içinde benimsenmesinden başka bir yol olmadığı kesindir.

Çatışma ve düşmanlık, sadece gelen yabancılar için değil, Almanya ve Alman toplumuna da zarar verecektir. Popülist söylemlerle, halkın kin ve nefret duygularını yabancı düşmanlığına dönüştürmeye çalışan siyasetçilerin günlük söylemlerine uzak, akılcı politikalara duyulan ihtiyaç ortadadır. Bu doğruyu gören Alman

devlet adamlarının, sadece gelen yabancıların eğitimi ve adaptasyonu için uğraştıkları kadar, Alman toplumunun da benzer şekilde eğitilmesine biran evvel yönelmelerinde yarar bulunmaktadır.

Sonuç olarak; Türk çocukları, Almanya eğitim sistemi içinde Alman ve diğer yabancıların çocuklarına göre nitelik ve nicelik olarak oldukça geri bir seviyededirler. Bunun en önemli nedenlerinden biri ayrımcılıktır. Bu ayrımcılığın en önemli nedeninin de kültürel farklılıklardan kaynaklı olduğu, bunun bilinçli olarak yapıldığı, Almanya’da uygulanan ve göçmenlerin eğitim durumunu iyileştirici politikalara, Türk çocuklarının diğer yabancı çocuklara kasıtlı olarak göre daha az dahil edildikleri söylenebilir. Bu bağlamda gerek Alman gerekse Türk yetkililerin bir araya gelerek bu önemli sorunu çeşitli yönleriyle ele almalı ve kalıcı çözümler konusunda fikir birliğine vararak bu ayrımcılığı ortadan kaldıracı politikaları devreye sokmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Abadan Unat, N. (2002). *Avrupa'daki Türkler: Misafir İşçiden Ulus Ötesi Vatandaşa*. Berghahn Kitapları.

Acar, M. (2014). Almanya’da bir Yaşam Süreci Olarak Göçmenlik ve Uyum Sorunu. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: (12), 83-97. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/diclesosbed/issue/61619/920199>, Erişim tarihi: 1 Kasım 2021).

Akgül Açıkmeşe, S. (2008). Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmaları’nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz. (2006). *Antidiskriminierungsstelle des Bundes*. Deutschland: Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz. (Erişim adresi: https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/AGG/agg_gleichbehandlungsgesetz.pdf?__blob=publicationFile, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).

Aslan, A. (2020). Türkiye Kökenli Almanyalı Müslümanların Sosyal Katılımı: Perspektif Dergisi Örneği. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. Sayı: 3(4), 216-239.

Aşkın, M. (2010). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 10(2), 213-220. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/2820/38014>, Erişim tarihi: 16 Aralık 2021).

Ataöv, T. (1996). *Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık*. Ankara: A.U. S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Aydın, C. (2017). Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. 305-316.

- Babaođlan, E. (2011). Avrupa'da Yaşayan Türklerin Eğitim Sorunları. *Bilig*. Sayı: 58, 29-46.
- Bar Tal, D. (1990). Causes and Consequences of Delegitimization: Models of Conflict and Ethnocentrism. *Journal of Social Issues*. Sayı: 46(1), 65-81.
- Baran, R. (2002). *Federal Almanya Eğitim Yapısı ve Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları*. (Erişim adresi: www.ozgurpolitika.org/2000/04/22/hab29.html, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler Arası Yönetim*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Baş, M., Molu, B., Tuna, H. İ. ve Baş, İ. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi. *ITOBİAD: Journal of the Human & Social Science Researches*. Sayı: 6(3), 1680-1693.
- Başaran, İ. E. (1984). *Eğitime Giriş*. (5. Basım). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bıçakç1, G. (2003). *PISA'dan Sonra Alman Eğitim Sisteminden Neler Bekliyoruz?* (Erişim adresi: <https://www.tuerkischeelternfoederation.de/0-ISTMLER/seite9.htm>, Erişim tarihi: 30 Kasım 2021).
- Bilgin, A. ve Oksal, A. (2018). Kültürel Kimlik ve Eğitim. *Academy Journal of Educational Sciences*. Sayı: 2(1), 82-90. (Erişim adres: DOI: 10.31805/acjes.346729, Erişim tarihi: 16 Aralık 2021).
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına Kitaplar.
- Bingöl, A. S. ve Özdemir, M. Ç. (2014). Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Uygulanan Eğitim Politikaları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. Sayı: 12(2), 134-157.
- Borkert, M. ve Bosswick, W. (2007). Migration Policy-Making in Germany: Between National Reluctance and Local Pragmatism. *International Migration, Integration, and Social Cohesion (IMISCOE) Working Paper*. Sayı: 20. (Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.474.3060&rep=rep1&type=pdf>, Erişim tarihi: 2 Aralık 2021).
- Boyer, P. ve Pardini, V. (2013). *Current Immigration and Integration Debates in Germany and the United States: What we can Learn From Each Other*. Washington, DC: Heinrich Böll Stiftung. (Erişim adresi: https://www.boell.de/sites/default/files/2013-08-Boyer-Pardini_Immigration-and-Integration.pdf, Erişim tarihi: 2 Aralık 2021).
- Cashmore E. E. (1988). *Dictionary of Race and Ethnic Relations*. London: Routledge.

- Ceylan, Y. (2016). Çok Kültürlülük Avrupa Modelleri (Almanya Örneği). *Journal of International Social Research Dergisi*. Sayı: 9(43), 1207-1207.
- Çakırer Özservet, Y. (2016). Uluslararası Göç, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Uyum. *TBB İller ve Belediyeler Dergisi*. Sayı: 813, 48-55.
- Çelik, C. (2014). Almanya’da Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din. *Milel ve Nihal*. Sayı: 5(3), 105-142.
- Çetintaş, H. ve Vergil, H. (2011). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. Sayı: (1), 15-30.
- Çömez Polat, F. ve Kaya, E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 1(1), 38-48. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/meusbd/issue/33259/370256>, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Damgacı, F. (2013). *Türkiye’deki Akademisyenlerin Çok Kültürlü Eğitime İlişkin Tutumları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Damgacı, F. ve Aydın, H. (2013). Akademisyenlerin Çok Kültürlü Eğitime İlişkin Tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 12(45), 325-341. (Erişim adresi: <http://dSPACE.yildiz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/422/0107155.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Dedeoğlu, H. (2013). Almanya’da Bavyera Eyaleti İlköğretim Ders Kitaplarında Türk İmgesi Üzerine Bir Analiz. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. Sayı: 38(170), 401-417.
- Demirağ, H. ve Kakışım, C. (2018). Almanya’daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması. *Journal of Social Policy Conferences*. Sayı: (75), 123-152. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/41800/504496>, Erişim tarihi: 20 Ekim 2021).
- Dertli, O. (2018). Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Çalışma Hayatına Dair Bazı Tespitler ve Çalışma Hayatının Türk Göçmenler Üzerindeki Etkileri. *Diyanet İlmî Dergisi*. Sayı: 54(1), 171-192.
- Die Gaste. (2014). *Türkiyeli Göçmenlerin Global Sorunları*. Sayı: 31.
- Diller, J. V. (2011). *Cultural Diversity A Primer for the Human Services. Fourth Edition*. Belmont, CA: Thomson Brooks-Cole.

- Ehmke, W. (2006). *Almanya ve Türkiye'deki Eğitim Sistemleri Bir Karşılaştırma*. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- Ekşi, H. Çiftçi, M., Yaman, N., Parlak, S., Dinçer, M., Ulaş, E. ve Ulusoy, M. A. (2016). Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmenlerin Yeniden Yaşam İnşası. *Middle East Journal of Refugee Studies*. Sayı: 1(2), 5-48.
- Faas, D. (2008). From Foreigner Pedagogy to Intercultural Education: An Analysis of the German Responses to Diversity and its Impact On Schools and Students. *European Educational Research Journal*. Sayı: 7(1), 108-123.
- Genç, Y. (2004). *Almanya'da Çok Kültürlülük, Kültürlerarası Eğitim ve Türk Öğrencilerin Durumu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gomolla, M. ve Radtke, F. O. (2007). *Institutional Discrimination: The Production of Ethnic Difference in Schools*. (2nd ed.) Wiesbaden Germany: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Gomolla, M. ve Radtke, F. O. (2007). Institutional discrimination: The production of Ethnic Difference in Schools. (2nd ed.) Wiesbaden Germany: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Gökalp, E. (2013). *Kültür ve Toplum. Sosyolojiye Giriş*. (Editor: Nadir Suğur). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Güllüpnar, F. (2010). "Bir İleri Bir Geri": Almanya'daki Türk Gençlerinin Eğitimdeki Başarısızlıklarının Yapısal Nedenleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. Türk-Alman İşgücü Anlaşması'nın 50. yılında Almanya Türkleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güllüpnar, F. (2010). Almanya'da Türk Göçmenlerin Çocuklarının Bölünmüş Kaderleri ve Eğitimdeki Başarısızlıklarının Yapısal Nedenleri: Entegrasyon Aşağı mı Yukarı mı? *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. Sayı: 8 (31), 65–87.
- Güven, F. (2017). *Almanya'da Yaşayan Türklerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hassoy, H. (2016). *Sığınmacılara İlişkin Genel Durum. Savaş, Göç ve Sağlık*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- İnce, C. (2016). Türkiye Bağlamında Dış Göçler, Eğitim Sorunu ve Toplumsal Konumun Yeniden Üretimi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*. Sayı: (32), 293-306.
- İştar, E. (2002). Gazetelerdeki İş İlanlarında Ayrımcılık. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı: 28, 1-13.

- Kandiyoti, D. ve Saktanber, A. (2002). *Kültür Fragmanları*. (Z. Yelçe Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. (34. Basım). Ankara: Nobel Yayınları. (Erişim adresi: https://www.nobelyayin.com/kitap_bilgileri/dosyalar/bilimsel_arastirma_en_180221.pdf, Erişim tarihi: 18 Kasım 2021).
- Kaya, A. (2015). Euro-Türkler, Kuşaklararası Farklılıklar, İslam ve Entegrasyon Tartışmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*. Sayı: (1), 44-79.
- Koçak, O. (2011). *Okul Müdürlerinin Öğrencilik, Öğretmenlik ve Müdürlük Dönemlerindeki Okul Yöneticiliğine İlişkin Metaforik Alguları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Kömürcü, E. Y. ve Özkan, Y. T. D. (2011). *Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Sosyo-Kültürel Sorunları: Bir Entegrasyon Çalışması* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Anabilim Dalı.
- Küçük, S. (2006). Kültürler Arası Konumda İki Dilli Öğrenciler İçin Öğretmen Yetiştirme ve Erasmus Programı. *Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 8(1), 231-251, Afyon.
- Küçükahmet, L. (2010). *Eğitim Bilimine Giriş*. (8. Basım). Ankara: Gazi Kitabevi. (Erişim adresi: <http://dSPACE.yildiz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/422/0107155.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Mathis, Robert L. ve Jackson, John H. (2000). *“Human Resource Management”*. Mason: Cengage Learning. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/558279>, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Max Planck Enstitüsü. (2017). Almanya’ya Türk Göçü Serüveni ve Eğitim Sorunlarına Eleştirel Bakış. (Erişim adresi: https://ssdjournals.org/Makaleler/721218678_2_3-12.62%20%20c3%96zt%c3%bcrk_382-393.pdf, Erişim tarihi: 2 Aralık 2021).
- Miera, F. (2007). *German Education Policy and the Challenge Of Migration*. Emalie Working Paper. (Erişim adresi: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2008/10/german_education_policy_and_the_challenge_of_migration.pdf, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Niray, N. (2009). *Siyasal Kültür Yazıları*. İstanbul: Derin Yayınları.

- Orhan, U. (2015). Sosyal Gerçeklik Mi, Algı Mı? Almanya'daki Türklerin İşyerinde Irksal Ayrımcılık Deneyimleri Üzerine Bir Çalışma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 25(1), 175-184.
- Orman, N. ve Ulutaş, S. (2014). Dilin Gücü Üzerinden Kimliğin Oluşumu. *Die Gaeste Zeitschrift*. Sayı: 31.
- Öztürk, İ., Gimatdinova Çağaç, F. ve Öztürk, M. H. (2018). Türk Göçünün Almanya'da Oluşturduğu Sorunlar. *Journal of International Social Research*. Sayı: 11(61), 596-605.
- Parvis, L. (2013). *Understanding Cultural Diversity in Today's Complex World. Fifth Edition*. USA: Embrace Publications.
- Perşembe, E. 2008. *Türklerin Entegrasyon Sorunlarında Kültürel Kimliğin Değerlendirilmesi ve Öneriler*. I.Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi, Cilt I, 187-206.
- Rainer, M., Seifert, W. ve Ulrich, R. E. (1997). *Zuwanderung nach Deutschland: Strukturen, Wirkungen, Perspektiven*. Frankfurt: Kampus Verlag.
- Rengi, Ö. ve Polat, S. (2019). Okullarda Kültürel Çeşitliliğe İlişkin Uygulamalar ve bu Uygulamalarla İlgili Öğrenci Görüşleri: Almanya'nın Baden-Württemberg Eyaleti Stuttgart Örneği. *Eğitim ve Bilim*. Sayı: 44(197), 239-260.
- Rose, M. A. (1995). *Education Students Perceptions of Multicultural Education*. M.A. Thesis in Educational Psychology, Mount St. Vincent University.
- Sarıkaya, H. S. (2014). Belçika Flaman Bölgesi Eğitim Sisteminde Türk Kökenli Çocukların Yaşadığı Temel Eğitim Sorunlarının İncelenmesi. *ASOS*. Sayı: 2(8), 246-260.
- Söhn, J. ve Özcan, V. (2006). The Educational Attainment of Turkish Migrants in Germany. *Turkish Studies*. Sayı: 7(1), 101-124.
- Sönmez Selçuk, S. (2012). Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: "Öteki" ve "Ötekileştirme". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 15(2), 77-99. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosars/issue/11398/136110>, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Sözer, A. (2019). Göç, Toplumsal Uyum ve Aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 14(28), 418-431. (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/907705>, Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).
- Şahin, C. (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 21(2), s. 57-67.

- Şen, F. (1993). *32 Yıllık Göçün Hikayesi: Federal Almanya'da Türkler; Misafir İşçilikten Türk Azınlığa*. Essen: Türkiye Araştırmalar Merkezi.
- Tellefsen, T. ve Thomas, G. P. (2005). The Antecedents and Consequences of Organizational and Personal Commitment in Business Service Relationships. *Industrial Marketing Management*. Sayı: 34, 23-37. (Erişim adresi: <http://www.nirvanasosyal.com/h-513-egitimde-aidiyetin-onemi.html>, Erişim tarihi: 2 Aralık 2021).
- Unzicker, K. ve Andreas G. (2018). The German Population is Becoming More Tolerant of Diversity, but Polarization is Increasing. (Erişim adresi: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/gesellschaftlicher-zusammenhalt/project-news/the-german-population-is-becoming-more-tolerant-of-diversity-but-polarization-is-increasing/>, Erişim tarihi: 5 Kasım 2021).
- Wernersson, M. (2015). Evaluation von Automatisch Erzeugten OCR-Daten am Beispiel der Allgemeine Zeitung. *ABI Technik*. Sayı: 35(1), 23-35.
- Worbs, S. (2003). The Second Generation in Germany: Between School and Labor Market. *The International Migration Review*. Sayı: 37(04), 1011-1038.
- Yamaç, M. (2020). Avrupa'da Yaşayan Türklerin Dini ve Sosyo-Kültürel Hayatında Türk Diyanet Vakıflarının Yeri ve Önemi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 2(25), 181-208.
- Zarzavatçioğlu, E. (2014). Scheinhardt'ın "Drei Zypressen" Adlı Eseri Işığında Almanya'da Yaşayan Türk Gençlerinin Kimlik Problemi ve bu Problemlere Yönelik Çözüm Önerileri. *Türk Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 1(3), 123-134.
- Zora, K. (2015). Güvenikleştirme: Hukuksal Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete Evrilme ve Kopenhag Okulu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 111-126.